

PARAULES PIXELADES

Paraules pixelades

La literatura en l'era digital

28.01-10.04.2016

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

SANTAMÒNICA

Paraules pixelades

La literatura en l'era digital

Laura Borràs i Giovanna Di Rosario

La denominació «literatura digital» fa referència a la condició digital dels textos literaris, això és, al fet que són textos nascuts en format digital i no pas textos digitalitzats.

L'exposició «Paraules pixelades: La literatura en l'era digital», la primera de gran format que es fa al món, vol ser una porta d'accés a una realitat literària encara emergent que neix d'un entorn digital i des de procediments digitals.

Normalment, quan es parla de literatura contemporània, gairebé ningú esmenta la literatura electrònica. Mentre que l'art contemporani fa pensar en expressions artístiques diverses, la literatura contemporània en general evoca només la producció recent dels editors tradicionals o, en el millor dels casos, els llibres electrònics, els *e-books*.

«La literatura digital –també coneguda com a literatura electrònica o *e-lit*, abreviatura per *electronic literature*, que és la forma més utilitzada als Estats Units– es refereix a una àmplia gamma de varietats literàries que tenen en comú l'ús prominent i crucial de les tecnologies digitals. La denominació «literatura digital» fa referència a la condició digital dels textos literaris, això és, al fet que són textos nascuts en format digital i no pas textos digitalitzats.

La literatura digital se situa com un camp intermedial i transmedial entre la literatura, la computació i les arts visuals i performatives.

Aquesta exposició vol mostrar un dels camins que ha emprès la literatura en la nostra societat de la informació, en l'era digital.

La paraula i la tecnologia

La paraula —oral i escrita— s'associa, des del Gènesi, a la creació verbal i divina. La paraula i els seus «receptacles» són variats: la veu, l'escriptura, la impremta, la màquina d'escriure, l'ordinador...

L'exercici creatiu que «representa un desenvolupament de determinades propietats lingüístiques» (per dir-ho amb la formulació de Paul Valéry) l'anomenem, com a mínim des del segle XV, literatura. La literatura digital és una forma de creació tecnològica literària que ja compta amb una tradició important, l'especificitat de la qual pot ser explicada partint de la base dels diversos elements de complexitat que presenta: la complexitat física (què és i com és), la complexitat autorial (qui la fa, el programador, la màquina...), la complexitat receptiva (les lògiques de lectura que l'entorn digital i els formats diversos utilitzats pels creadors determinen), la complexitat tipològica (la varietat i confusió de gèneres, la hibridació d'una escriptura de l'ara i l'aquí) i la complexitat perceptiva (com llegim, amb quins dispositius ho fem...).

Les possibilitats de l'escriptura en l'era digital són múltiples i diverses i estan determinades per les potencialitats del mitjà de transmissió de la informació: el suport digital. Un text digital és, sobretot, un *hipertext*, en el sentit d'un text amplificat, travessat per altres textos, inserit en una madeixa textual alimentada per fils molt diversos. Un text fet de textos que permet vincular la paraula escrita a la imatge, la mú-

sica, el moviment, la temporalitat, la sensorialitat...

L'exposició convida el visitant a comprendre la seva evolució històrica i a «consumir» aquesta literatura. Una literatura en la qual el suport digital agermana el so amb la cal·ligrafia, la paraula amb la imatge, el moviment amb el significat, i culmina molts dels somnis que l'aliança de la paraula amb l'espai ha tingut des dels antics cal·ligrames grecs o la pintura ideogràfica àrab fins a les avantguardes més recents.

L'objecte-llibre en l'entorn digital queda significativament amplificat. Les produccions dels escriptors i dels artistes que aborden aquests temes són part d'un camp de tensions en desenvolupament entre el llibre de paper, el llibre-objecte-plàstic i el llibre electrònic.

«Paraules pixelades» exposa 55 obres i té com a objectiu principal la introducció de la literatura digital a un públic ampli, que potser mai no n'ha sentit a parlar, mentre que també proposa alguns camins més profunds de comprensió, un cop s'hi està més familiaritzat, sota la forma d'itineraris temàtics. La mostra té cinc macroàrees que ofereixen un recorregut alhora diacrònic (d'evolució històrica de plantejaments literaris i suports) i sincrònic (de descobriment d'obres canòniques, per àrea lingüística o per dispositius) per tal d'oferir, en conjunt, una visió tan completa com sigui possible sobre la literatura digital.

Experimentacions analògiques i transformacions digitals

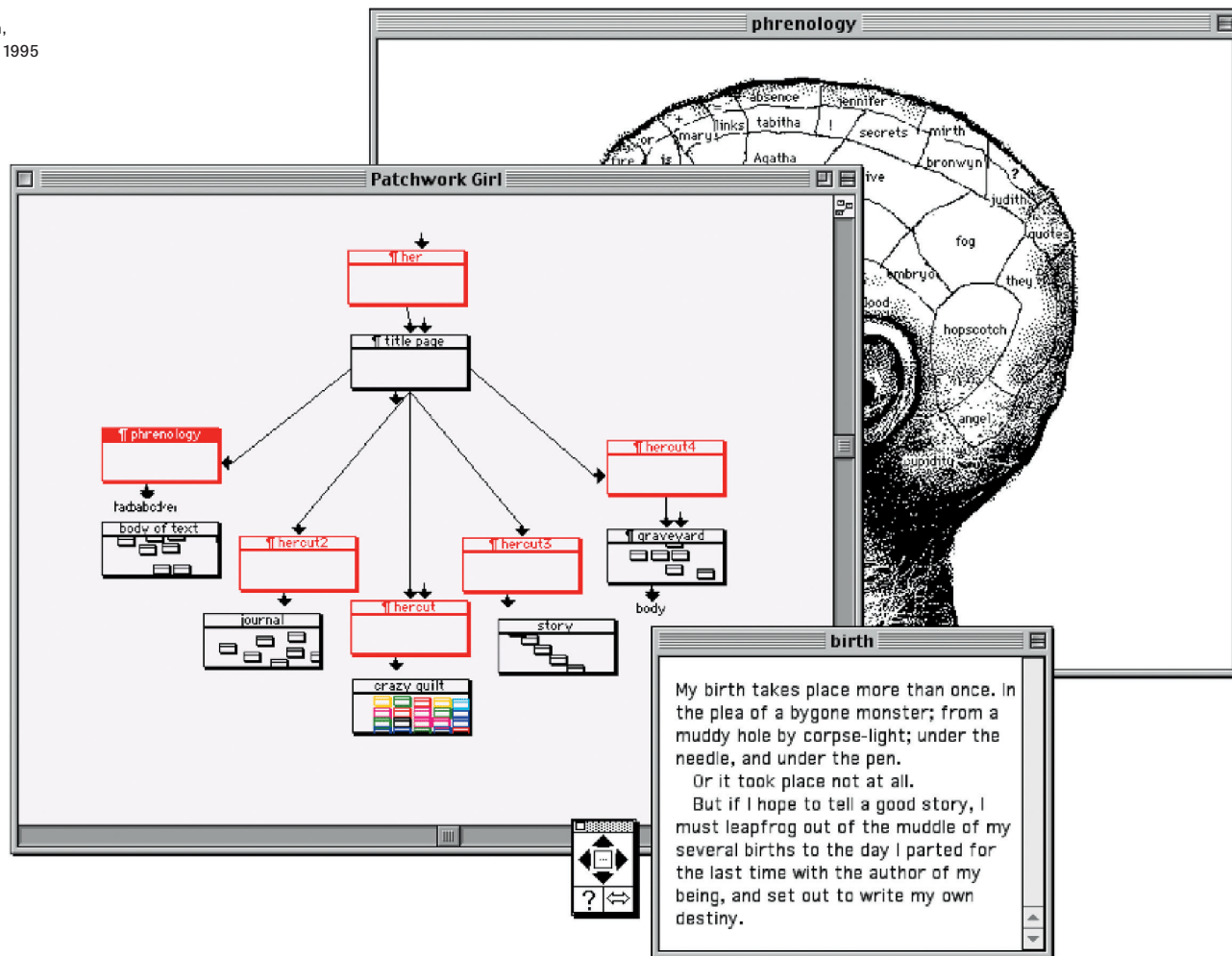
Aquesta secció esbossa breument el panorama històric assenyalant el camí d'algunes obres clau (entre les moltes que podríem haver triat) que han marcat un canvi en la construcció poètica i narrativa. En aquest apartat es mostra com l'escriptura i la imatge s'han contaminat mútuament – i es fa un breu repàs de la tradició poètica. Aquesta contaminació (en la nostra cultura occidental) va començar a l'antiga Grècia amb els cal·ligrames de Símmies: la cultura artística occidental solia tenir una tradició més visual (que és una característica més general atribuïda a les civilitzacions orientals), almenys fins que el lent perfeccionament de la impremta va començar a estandarditzar la tipografia.

En aquesta secció hi ha autors clàssics que han experimentat amb els textos i les seves possibilitats, com és el cas d'Apollinaire, Borges, Cortázar, Ana María Uribe, Queneau. És significatiu veure que es tracta de textos pioners per tal com molts d'ells han estat traslladats a l'espai digital, com podem veure en la reescriptura digital de *El jardín de los senderos que se bifurcan* feta per Moulthrop, la versió digital de la *Rayuela*, o els *Cent mille milliard de poèmes*, el Queneau revisitat per Eugenio Tisselli, Ester Xargay i Carles Hac-Mor o els anipoemes d'Uribe o *La pluie* d'Apollinaire.

Els pioners

En aquesta secció es presenten algunes de les primeres obres de literatura digital. Si hem de posar una data al naixement d'aquesta literatura, normalment es considera que és als anys 50, amb els primers versos lliures generats per una màquina. A Stuttgart, que aleshores era República Federal d'Alemanya, Theo Lutz va inserir setze títols dels capítols i temes d'*El castell*, de Kafka, en una base de dades i els va programar per recombinar-los en frases unides amb coherència gramatical, creant *Stochastische Texte* (1959), que va ser publicat en una revista de poesia. No obstant això, el primer text de literatura digital generat per una màquina és la *Love letter* de Christopher Strachey de l'any 1952, que es mostra a l'exposició. Aquí es presenten també els primers hipertextos de ficció, els ja clàssics com *Afternoon, a Story* de Michael Joyce, que es va publicar el 1987 i és tingut per l'Homer de la literatura digital, i *Patchwork Girl*, de Shelley Jackson, de l'any 1995.

Aquestes noves experimentacions literàries intentaven modificar les estructures narratives de les formes textuais de ficció proposant textos amb més principis i més finals, amb diferents construccions temporals, amb més camins de lectura, etc. fins al punt de deconstruir el text mateix. També aquí es mostren textos i poemes generatius, és a dir, creats per la màquina i que obren qüestions autorials i creatives importants, com ara: Qui és l'autor de la obra? De quina subjectivitat (creativa) podem parlar?

La maduresa de la literatura digital

Aquesta àrea proposa algunes de les obres publicades en la segona col·lecció que l'ELO (Electronic Literature Organization) va dedicar a la literatura digital el 2011 i que va ser cocurada per, Talan Memmot, Rita Raley, Brian Kim-Stefans i Laura Borràs. Aquesta feina editorial de l'ELO es considera el cànion de la literatura digital i és l'obra de referència en aquest camp.

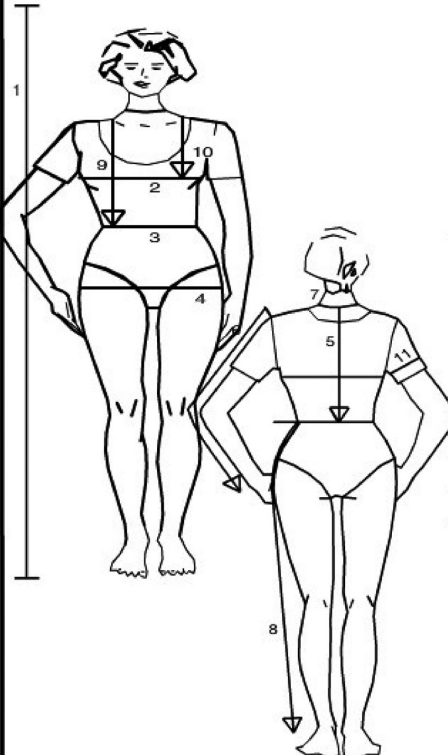
Les obres seleccionades, doncs, són textos escrits en diverses llengües: anglès, francès, castellà, portuguès, i també algunes traduccions com la de *Déprise* (2010), de Serge Bourchardon i Vincent Volckaert, a l'italià feta per Giovanna Di Rosario i que està inclosa dins l'antologia ELO.

Algunes de les obres proposades són *remediacions*, per fer servir la terminologia de Bolter, d'obres clàssiques, com la d'Alison Clifford *The Sweet Old Etcetera* (2006), que va reescriure digitalment el famós poema d'E. E. Cummings, *My Sweet Old Etcetera* (publicat el 1926), o la de Rui Torres *Amor de Clarice* (2005), que es basa en extractes del relat *Amor* de l'escriptora brasilera Clarice Lispector, o *Tierra de extracción* (2000-2007), de Doménico Chiappe i Andreas Meier. Aquesta obra es va començar el 1996, amb l'escriptura de la novel·la i la producció musical de les cançons, i el 2007 se'n va publicar la versió multimedial, que va ser ampliada per incloure-la a l'ELC vol. II.

Altres obres, però, van néixer essent genuïnament digitals, com la de David Clark *88 Constellations for Wittgenstein (to be Played with the Left Hand)* de 2009, la de Christine Wilks *Fitting the Pattern* (2008), *Deep Surface* (2007), d'uns dels pioners de la literatura digital, Stuart Moulthrop, i *Golpe de gracia*, del colombià Jaime Alejandro Rodríguez, del 2006.

Christine Wilks
Fitting the Pattern, 2008

Size		32	34	36	38	40	42	44	46	48	50	52	54	56	58	60
Height	inches	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4	66 1/4
	cm	168	168	168	168	168	168	168	168	168	168	168	168	168	168	168
Bust	inches	30	31 1/2	33	34 3/4	36 1/4	37 3/4	38 1/2	41	43 1/2	45 1/2	48	50 1/2	52 3/4	55 1/4	57 1/2
	cm	76	80	84	88	92	96	100	104	110	116	122	128	134	140	146
Waist	inches	23	24 1/2	26	27 3/4	29 1/4	30 3/4	32 1/2	34	36 1/4	38 3/4	41	43 1/2	45 1/2	48	50 1/2
	cm	58	62	66	70	74	78	82	86	92	98	104	110	116	122	128
Hip	inches	32 1/2	34	35 1/2	37	38 3/4	40 1/4	41 3/4	43 1/2	45 1/2	48	50 1/2	52 3/4	55 1/4	57 1/2	60
	cm	82	86	90	94	98	102	106	110	116	122	128	134	140	146	152

englisch

1. Height
2. Bust
3. Waist
4. Hip
5. Back length
6. Sleeve length
7. Neck width
8. Side leg length
9. Front waist length
10. Bust point
11. Upper arm circumf.

For dresses, blouses, coats and jackets select size according to bust measurement, for trousers and skirts according to hip measurement!
All burda patterns are prepared with ease allowance appropriate for style in question.

français

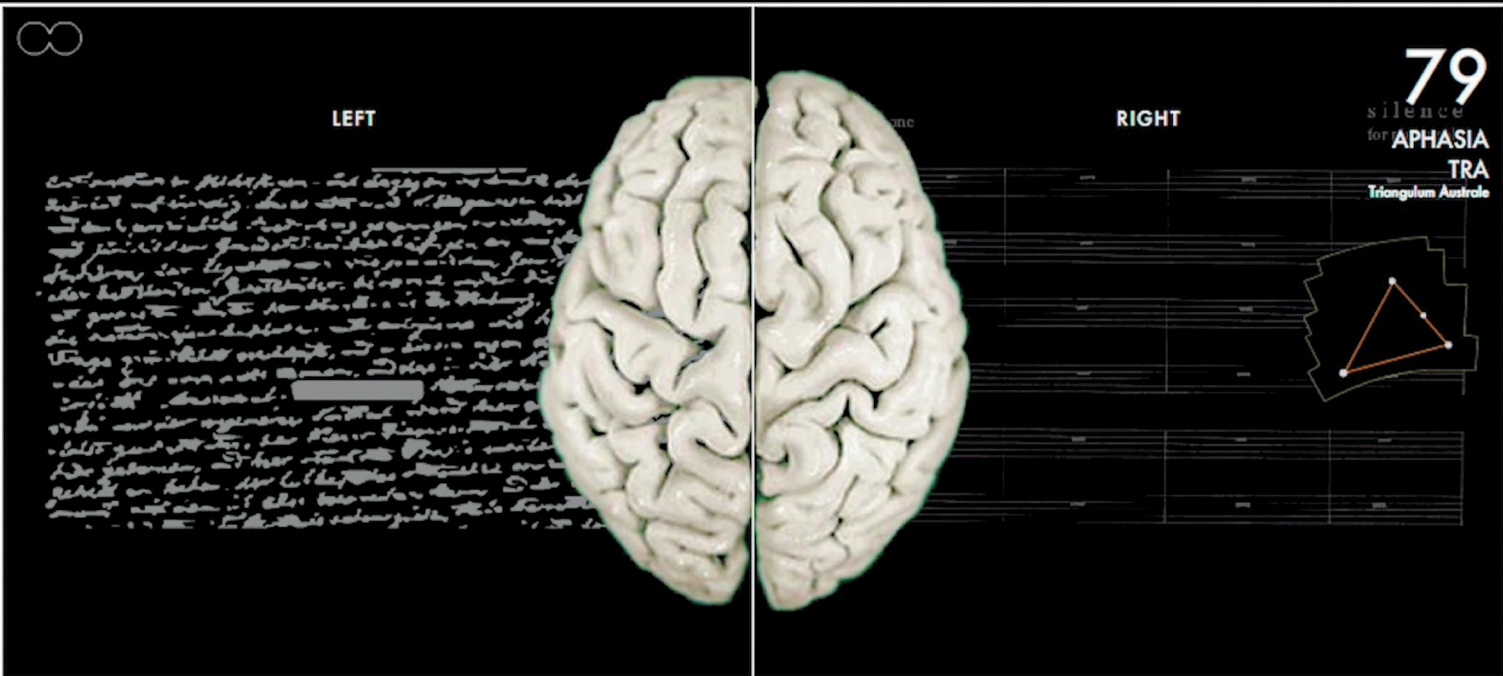
1. Stature
2. Tour de poitrine
3. Tour de taille
4. Tour des hanches
5. Long. du dos
6. Longueur de manche
7. Tour de cou
8. Long. côté pantalon
9. Long. taille devant
10. Profondeur de poitrine
11. Tour du bras

Robes, corsages, manteaux et vestes seront choisis d'après votre tour de poitrine les pantalons et les jupes d'après votre tour de hanches!
Tous les patrons sont établis avec l'aisance nécessaire selon le genre du modèle.

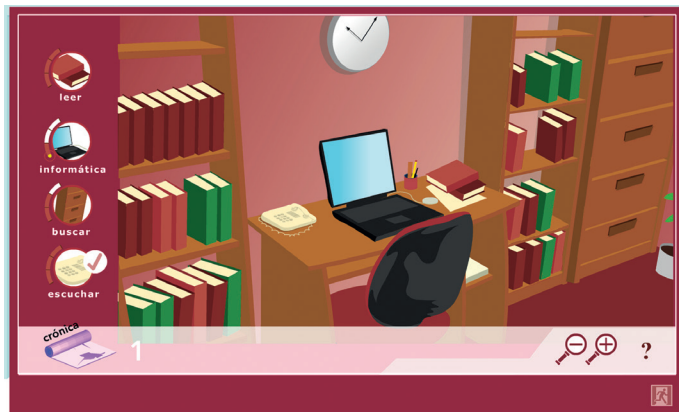
español

1. Estatura
2. Contorno busto
3. Contorno cintura
4. Contorno cadera
5. Largo espalda
6. Largo manga
7. Contorno cuello
8. Largo lateral del pantalón
9. Largo talla delantero
10. Altura de pecho
11. Cont. de brazo

La talla para los vestidos, blusas, abrigos y chaquetas, se determina de acuerdo con el contorno del busto. Los pantalones y las faldas, de acuerdo con el contorno de las caderas.
En el patrón-Burda se incluyen los márgenes para la holgura necesaria.

David Clark, *88 Constellations for Wittgenstein*
(to be Played with the Left Hand), 2009

Jaime Alejandro Rodríguez, *Golpe de gracia*, 2006

Doménico Chiappe i Andreas Meier, *Tierra de extracción*, 2000-2007

Literatura digital catalana

Aquesta secció està dedicada íntegrament a la literatura digital catalana per mostrar quina és l'aportació catalana a la disciplina. Es mostra el recorregut de la literatura digital catalana en diverses formes d'experimentació literària que arrenquen amb les avantguardes, exemplificades aquí amb Salvat-Papasseit. Ja al primer bloc, el d'«Experimentacions analògiques i transformacions digitals», els visitants poden llegir el *Tarot de Marsella*, de Ramon Dachs, autor del primer hipertext en llengua catalana, *Intermínims de navegació poètica*, l'any 1996. Aquí es mostren més obres com la pionera de Laura Borràs, *Diari d'una absència*, creada per a un entorn de docència de literatura digital l'any 2003, així com obres guanyadores del Premi Ciutat de Vinaròs de literatura digital: Ton Ferret amb *Retorn a la Comallega* (2006) i *La casa sota el temps* (2007) d'Isaías Herrero, que presenta un ambient de lectura interactiva amb l'aspecte d'un videojoc, i el tema del videojoc és molt important en la literatura digital. Sovint es parla de contaminació entre els videojocs i la literatura digital: dels aspectes ludològics de la literatura digital i dels aspectes narratius dels videojocs.

En aquesta secció també retrocedim fins a experimentacions nascudes del trasllat dels textos de formats analògics a digitals, sense que es tracti directament d'una digitalització, com ara l'*Isopoema* (2004) de Lluís Calvo. També mostrem un videolit, *Les formigues* (1921): de Salvat Papasseit, per Cori Pedrola,

Isaias Herrero,
La casa sota el temps, 2007

un clar exemple de remediació d'obres en paper. També és el cas de Jerome Fletcher amb l'obra *Ha perdut la veu* (2009), que és la reescriptura del seu llibre en anglès i en català *Alfreda Lost Voice - La Freda ha perdut la veu*. I, per cloure el recorregut lingüístic, hem volgut incloure una mostra de literatura catalana en format app, com ara *Infinit*, de Màrius Sampere (Ubicuo Studio).

Apps noves pantalles

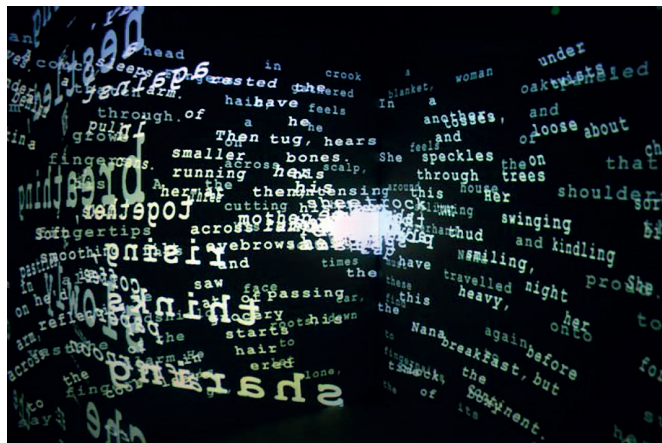
Les obres narratives i poètiques per a aplicacions per a tauletes (apps), és a dir, per a pantalles tàctils, impliquen una nova dimensió del text perquè demanen una pràctica de lectura diferent, sensorial, en la mesura que és tàtil. En aquestes obres, cal afegir als aspectes típics de la creació literària digital (la unió de les paraules amb el so, les imatges, els moviments, els aspectes infogràfics dels textos, el seu aspecte ludològic, etc.) un aspecte tàtil i una manualitat que sembla que és més important. És el cas de l'obra de Jörg Piringer *abcdefghijklmnopqrstuvwxyz*, en què el lector crea a cada moment el text que sent, llegeix i toca, controlant les unitats mínimes distintives d'una llengua, els fonemes, convertits aquí en microtextos sonors en forma de lletres que reaccionen a la gravetat i generen ritmes i sons personalitzats per l'acció del lector performatiu. Amb obres d'aquesta naturalesa ens endinsem en el món de les paraules, sí, però també dels sons, del moviment i del tacte.

En aquest context, d'una banda, es tracta de preguntar-se quins són els elements que creen la «poeticitat» de les obres fetes per a pantalles tàctils: on rau la seva literarietat? D'altra banda, ens podem preguntar si els elements poètics i narratius de les obres literàries per a pantalles tàctils són similars als que operen en les obres per a altres pantalles, és a dir, si sorgeix una nova estètica pròpia d'aquestes creacions concebudes específicament per a uns dispositius determinats.

Els exemples seleccionats són la narrativa líquida i humida que és *Strange Rain* d'Erik Loyer o la narrativa hipertextual de *Conduit d'aération* d'Alexandra Saemmer (et al.), així com una mostra de literatura infantil específicament tàctil com la que proposa Aya Karpinska amb *Shadows never sleep*.

En aquesta secció també es proposen adaptacions d'obres clàssiques com la de T. S. Eliot *The waste land* o la d'Octavio Paz *Blanco*, que van explotar les possibilitats del digital, propo-
sant-ne una nova lectura i mostrant les opcions de la literatura en l'entorn digital.

Noah Wardrip-Fruin, et al., *Screen*, 2003

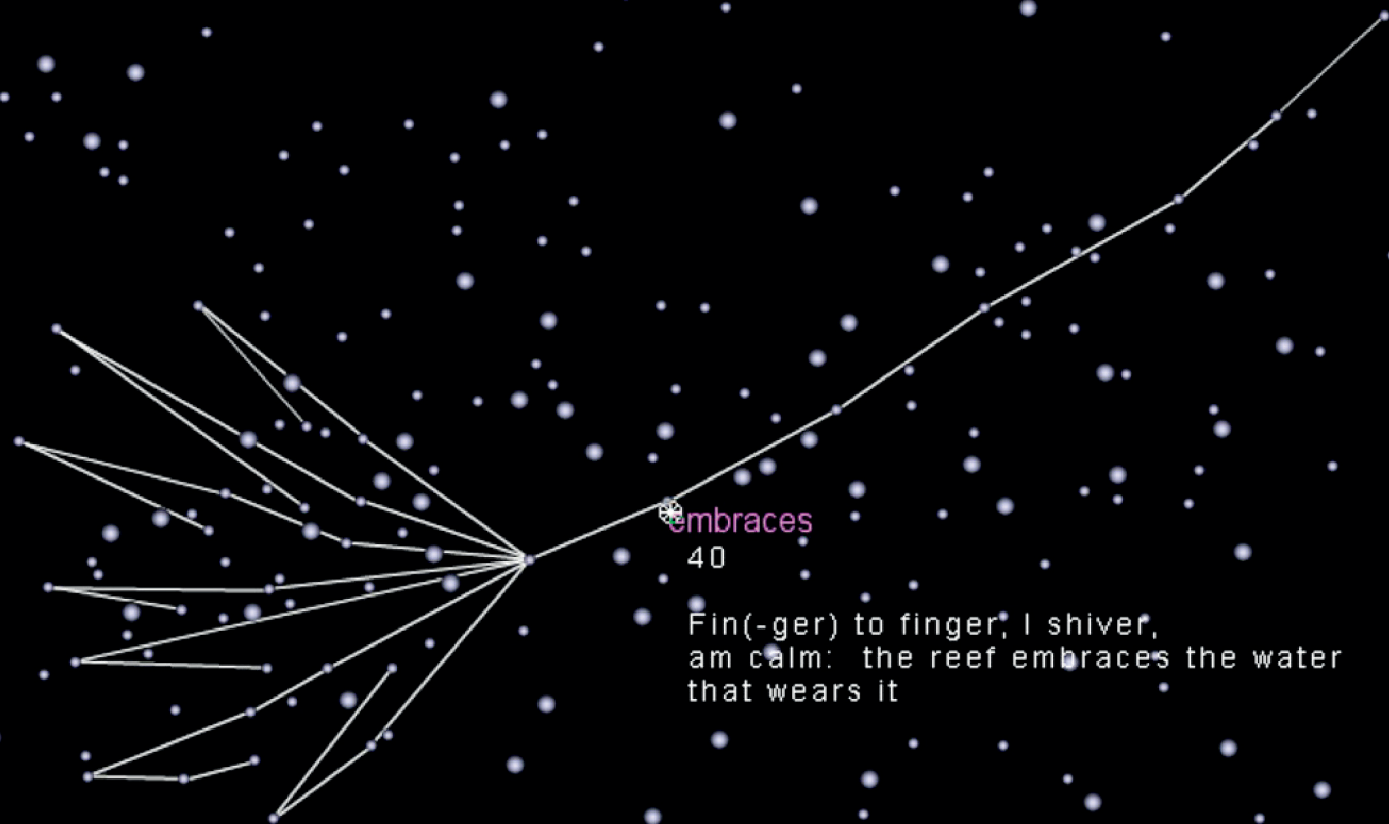

Roderik Coover i Scott Rettberg, *Toxicity*, 20015-2016

Altres camins: les instal·lacions

El trajecte de l'exposició està acompanyat per diverses instal·lacions que obren i tanquen cadascuna de les seccions. Algunes són obres que estan presentades en gran format, com és el cas de *5.000 palabras*, d'Isaías Herrero, però en altres casos són instal·lacions interactives com ara *Surrounded by Boxes of Dangerous Creatures* (2015), de Jason Nelson, que proposen un repte al visitant, que haurà d'executar l'obra, realitzar-la, per poder-la veure i llegir. És el cas de *Cursed poems* (2013), de Bryan Barrachina, Douglas Duteil i Cassandra Ribotti, que convida els visitants a jugar-hi amb moviment, salts, jocs amb les paraules en acció... Altres són vídeos com *La tiranía del código* (2015) d'Eugenio Tisselli, o instal·lacions molt recents, com la que ens porten en primícia Scott Rettberg i Roderick Coover, *Toxicity*.

Fin(-ger) to finger; I shiver,
am calm: the reef embraces the water
that wears it

També hi trobarem vídeos que ja mostren directament lectures prèvies, fetes per altres lectors, de manera que així, també, el lector poc familiaritzat amb la literatura digital pugui tenir una experiència d'aquesta nova pràctica de lectura. És el cas de Stephanie Strickland i Cynthia Lawson Jaramillo, que van crear una app per reescriure la seva obra digital *V: Vniverse*, del 2002, i aquí es mostren alguns dels seus possibles camins de lectura.

Un altre exemple que mostra un altre tipus d'interacció amb el text literari digital és *Text Rain* (1999), de Romy Achituv i Camille Utterback. Aquí els participants s'aturen o es mouen davant d'una gran pantalla de projecció. Com la pluja o la neu, les lletres apareixen al terra, al cap i als braços dels participants. Les lletres responen als moviments dels participants i poden ser capturades, sostingudes, i, després, deixades caure de nou, formant nous sentits i noves lectures.

Per acabar: aquesta exposició vol ser una finestra oberta a les noves maneres que existeixen avui de fer literatura. Per això proposa nous camins per a les paraules: paraules per veure, per escoltar, per interactuar-hi, jugar-hi, recollir o llençar enlaire, per cosir, per descobrir o per amagar, però –sobretot– paraules per llegir. Camins en què les paraules estan acompanyades d'imatges, de sons, de temps i de silencis en el seu viatge del paper a la pantalla, de la pantalla al paper i cap a altres pantalles.

Artistes de l'exposició

Romy Achituv
Apollinaire
Bryan Barrachina
Jorge Luis Borges
Philippe Bootz
Laura Borràs
Serge Bouchardon
Augusto de Campos
Lluís Calvo
Josh Carroll
Doménico Chiappe
David Clark
Alison Clifford
Julio Cortázar
Ramon Dachs
Douglas Duteil
T. S. Eliot
Odile Farge
Ton Ferret
Jerome Fletcher
Loss Pequeño Glazier

Shawn Greenlee
Lucile Haute
Charles Hac-Mor
Aurélien Herbet
Isaías Herrero
Shelley Jackson
Tomek Jarolim
Michael Joyce
Aya Karpinska
Deena Larsen
Cynthia Lawson Jaramillo
Jason Lewis
Erik Loyer
Marjorie Luesebrink
Andrew McClain
Andreas Meier
Maria Mencía
Stuart Moulthrop
Bruno Nadeau
Jason Nelson
Julien Pénasse

Cori Pedrola
Octavio Paz
Jörg Piringier
Raymond Queneau
Scott Rettberg
Cassandra Ribotti
Jaime Alejandro Rodríguez
Berta Rubio
Alexandra Saemmer
Màrius Sampere
Ben «Sasha» Shine
Stephanie Strickland
Eugenio Tisselli
Rui Torres
Ana Maria Uribe
Camille Utterback
Pedro Valdeolmillos
Vincent Volckaert
Noah Wardrip-Fruin
Christine Wilks
Ester Xargay

<http://www.hermeneia.net>

<http://www.eliterature.org>

Arts Santa Mònica

DIRECCIÓ. *Director* Jaume Reus. **EXPOSICIONS.** *Coordinació general* Fina Duran Riu. *Edicions* Cinta Massip. *Direcció tècnica* Xavier Roca. **ACTIVITATS.** *Coordinació general* Marta García. *Àrea tècnica* Eulàlia García. *Coordinació audiovisual* Lorena Louit. **Relacions externes** Alicia Gonzalez i Jordi Miras. **ADMINISTRACIÓ.** *Responsable de gestió* Cristina Güell. *Àrea d'exposicions* Mònica García Bo. *Secretaria de direcció* Chus Couso. **COMUNICACIÓ.** *Prensa i difusió* Neus Purtil. *Web i xarxes socials* Cristina Suau.

Exposició

COMISSARIAT: Laura Borràs, Giovanna di Rosario. **DISSENY EXPOSICIÓ:** Olga Subirós Studio. **DISSENY GRÀFIC:** Subirós Design. **MUNTATGE EXPOSICIÓ:** GAMI SCP. **ASSESSORAMENT TÈCNIC:** Isaías Herrero. **TRADUCCIONS:** La Correccional.

Arts Santa Mònica
Centre de la creativitat

La Rambla, 7
08002 Barcelona
T 935 671 110
artssantamonica.gencat.cat

Entrada lliure
De dimarts a dissabte, d'11 h a 21 h
Diumenges i festius, d'11 h a 17 h
Dilluns tancat

Visites guiades sense inscripció prèvia
Dissabtes a les 18 h i diumenges a les 12 h

Grups
Contactar:
T 935 671 110
coordinacioasm@magmacultura.com

Patrocina: **Col·labora:**

FSC

DL : B 2345-2016 Disseny gràfic: Subirós Design.